

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування навичок самообслуговування дошкільників із синдромом Дауна
методом візуалізації в умовах інклюзивного середовища

Виконала студентка групи СОм-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Солов'ян Юлія Леонідівна
Керівник: Дергач М. А.
Рецензент: Івахненко Г. А.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 65 с., 9 табл., 2 рис., 45 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження: соціалізація дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивного середовища.

Мета дослідження: на основі аналізу сучасних наукових знань, педагогічного досвіду та результатів емпіричного дослідження теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання корекційної програми формування навичок самообслуговування у дошкільників із синдромом Дауна методом візуалізації та розробити методичні рекомендації для вихователів щодо її використання в процесі соціалізації дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивного середовища.

Соціалізація дітей із синдромом Дауна дозволяє не тільки засвоїти ними певну інформацію, а й створити основи для їхнього подальшого розвитку та соціальної інтеграції.

Доцільність використання методу візуалізації під час формування навичок самообслуговування у дітьми із синдромом Дауна, зумовлена необхідністю врахування їхніх когнітивних особливостей, а також потребою в найефективнішому способі подання навчального матеріалу у вигляді, найбільш зручному для його сприйняття, розуміння, засвоєння і запам'ятовування.

ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, СИНДРОМ ДАУНА, ВІЗУАЛІЗАЦІЯ,
НАВИЧКИ САМООБСЛУГОВУВАННЯ, НАВЧАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток сучасної України й інтеграція у європейський простір здебільшого позначаються на формуванні освітньої політики. Важливим питанням сьогодення є визначення та забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) на навчання.

Впровадження в Україні концепції інклюзивного навчання дітей з ООП реалізує право на одержання освіти в загальноосвітньому закладі за місцем проживання та створення безбар'єрного доступу для успішного навчання для всіх дітей, незалежно від їх індивідуальних особливостей, психічних чи фізичних можливостей.

Зважаючи на практику європейських країн маємо визначити, що більшість дітей з ООП можуть відвідувати та отримувати освіту в закладах дошкільної освіти за моделлю інклюзивної освіти. Рівні можливості навчання для особливих дітей називають терміном «інклюзивна освіта». Основна ідея інклюзивної освіти – від інтегрування в дитячому закладі, до інтегрування в школу та суспільство.

Ідея інклюзії, що виникла через усвідомлення людської цінності та її багатоманітності, відмінностей між людьми, запобігає будь-якій дискримінації та відображає одну із головних ознак демократичного суспільства: усі діти є гідними членами спільноти і мають рівні права, зокрема щодо отримання освіти, незважаючи на особливості їх психофізичного розвитку [1, с. 10].

Зважаючи на значне збільшення кількості дітей в Україні з генетичними аномаліями особливої уваги набуває проблема навчання та соціального розвитку дітей з синдромом Дауна [2, с. 179].

Синдром Дауна – одне з найпоширеніших генетичних порушень, спричинене наявністю додаткової хромосоми у 21-й парі. Частота народження дітей із синдромом Дауна становить один випадок на 600-800

новонароджених [5, с. 20].

Соціалізація цієї категорії дітей є важливим чинником у їхньому житті, оскільки дозволяє не тільки засвоїти ними певну інформацію, а й створити основи для їхнього подальшого розвитку та соціальної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що проблема соціалізації та здобуття освіти дітьми з вищезазначеною вадою перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: О. Акімової, В. Андрущенко, Е. Андрєєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, М. Ярмаченка та зумовлює необхідність обґрунтування відповідних методів та засобів щодо успішної соціалізації дітей з синдромом Дауна [7; 23; 26].

Проблему фізичної та психічної реабілітації відповідної категорії дітей порушували: В. Бондар, Ю. Бріскін, Т. Гаврилова, О. Глоба, В. Липа, Б. Сермеєв, В. Синьов, В. Тарасун. Розвиток навичок спілкування дітей з синдромом Дауна досліджували М. Бруні, С. Вайнерман, Н. Гіренко, П. Жиянова, Л. Камін, Д. Фідлер та ін.

Аналіз досліджень свідчить, що в науковій літературі більшість праць присвячено дослідженням особливостей психомоторного розвитку дітей з синдромом Дауна, впливу корекційно-розвиткових занять на динаміку їх розвитку (І. Гладченко, Н. Ліщук, В. Максимовська, Ю. Мартинюк, О. Мозолюк-Коновалова, І. Ніколаеску) [3; 11; 98].

Варто зазначити, що формування основних соціальних структур є неможливим без головної та основної умови формування особистості дитини з синдромом Дауна – наявності можливостей для набуття широкого соціального досвіду. У першу чергу, отримання такого досвіду можливе лише в широкому комунікаційному просторі дитини з дорослим та однолітками. Взаємодіючи з дорослим, а потім і з однолітками, дитина отримує різноманітний досвід, який стимулює соціальний розвиток її особистості.

У спеціальній педагогіці та психології проблемою соціалізації займались А. Берешева, В. Бондар, Т. Булкіна, С. Ворсанова, І. Демидова,

Г. Дульнєв, І. Єременк. В. Липа, Д. Шульженко. Окремі аспекти дослідження соціального розвитку дітей з синдромом Дауна висвітлюються в роботах С. Забрамної, А. Маллера, В. Орлова, Г. Сухарєвої, Г. Цикото та ін.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі соціального інтегрування та організації спеціального навчання (Р. Ковтун, В. Кордонець, О. Прашко, А. Савицький, І. Татяничикова, О. Чеботарьова) дозволяє зазначити, що проблема соціалізації дітей зі синдромом Дауна в умовах інклюзивного простору залишається гостро актуальною. Зокрема особливо важливим є питання оволодіння дошкільниками із синдромом Дауна елементарними навичками самообслуговування, формування міжособистісних взаємовідносин та закріплення вмій і навичок, які у майбутньому будуть перенесені у реальне життя [9; 22].

Наразі зростає науковий інтерес до питання раннього втручання щодо навчання, виховання дітей з синдромом Дауна (Г. Кукуруза, К. Островська, Г. Соколова, М. Bruder, J. Cooper та ін.), залишаючи поза увагою базові соціальні навички, які формуються під час соціалізації та закладають основу для майбутнього розвитку дитини із синдромом Дауна.

Існування широкого спектра досліджень особливостей оволодіння навичками самообслуговування дітей із синдромом Дауна в дошкільному віці та визначення специфіки їх подальшого формування на сьогодні переконливо доводять необхідність вирішення проблем їхньої соціалізації в дорослому житті шляхом запровадження інноваційного освітнього змісту та стратегій і технологій формування їхньої соціальної особистості. Роль щодо оволодіння культурно-гігієнічними навичками та навичками самообслуговування в цьому є провідною. На думку І. Беякова, О. Гвилушкіна, Є. Гульянц, О. Катаєва, самообслуговуюча діяльність набуває вагомого значення у всебічному розвитку особистості дошкільника і слугує фундаментом трудових дій у його подальшому житті. Це положення особливо важливе в розрізі соціалізації дітей із синдромом Дауна. Проте, у психолого-педагогічній теорії та практиці недостатньо досліджений процес формування

навичок самообслуговування у дітей із синдромом Дауна, також потребують обґрунтування спеціальні методи, педагогічні прийоми, які вкрай необхідні для практичного вирішення цієї соціально важливої проблеми та, які б сприяли ефективній соціально-виховній роботі з такими дітьми. Означені проблеми обумовили вибір теми дослідження: «Формування навичок самообслуговування у дошкільників із синдромом Дауна методом візуалізації в умовах інклюзивного середовища».

Об'єкт дослідження – соціалізація дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивного середовища.

Предметі дослідження – формування навичок самообслуговування у дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивного середовища.

Мета дослідження – на основі аналізу сучасних наукових знань, педагогічного досвіду та результатів емпіричного дослідження теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання корекційної програми формування навичок самообслуговування у дошкільників із синдромом Дауна методом візуалізації та розробити методичні рекомендації для вихователів щодо її використання в процесі соціалізації дітей із синдромом Дауна в інклюзивному середовищі.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризувати особливості соціалізації дошкільників із синдромом Дауна та виявити значення самообслуговування в цьому процесі.

2. Спираючись на психологічні ресурси дітей із синдромом Дауна обґрунтувати необхідність використання методу візуалізації в ході формування у дошкільників із синдромом Дауна навичок самообслуговування.

3. Враховуючи виявлений рівень сформованості навичок самообслуговування у дошкільників із синдромом Дауна та існуючу практику використання методу візуалізації в начально-виховному процесі інклюзивного закладу дошкільної освіти розробити та апробувати корекційну

програму формування у дошкільників із синдромом Дауна навичок самообслуговування методом візуалізації.

4. Розробити методичні рекомендації для вихователів щодо формування навичок самообслуговування у дітей із синдромом Дауна методом візуалізації.

Методи дослідження. Для розв'язання окреслених завдань та забезпечення достовірності положень і висновків використовувався комплекс методів, що відповідають змісту проблеми та етапам її дослідження.

Теоретичні (вивчення й аналіз літературних джерел, системний опис явища, що досліджується).

Емпіричні (спостереження, бесіда, аналіз продуктивної діяльності, аналіз діагностичних досліджень щодо формування культурно-гігієнічних навичок, процесу соціалізації дітей з синдромом Дауна).

Статистичні (методи кількісної та якісної обробки даних)

Теоретико-методологічні засади ґрунтуються: на положеннях про вдосконалення системи навчання, виховання та соціальної адаптації дітей із порушенням психофізичного розвитку (Л. Виготський, А. Колупаєва, І. Кон, Т. Кончанін, О. Кононко, Т. Поніманська), концепції проблеми соціального розвитку дітей із синдромом Дауна (А. Берешева, В. Бондар, Т. Булкіна, С. Ворсанова, І. Демидова, Г. Дульнєв, І. Єременко, В. Липа, Г. Мерсіянова, С. Миронова, В. Синьов, В. Таточенко, О. Хохліна, Д. Шульженко, Ю. Юров); положеннях про цілісний та комплексний підхід до дослідження соціального розвитку дітей із синдромом Дауна (С. Забрамна, А. Маллер, Г. Сухарева, В. Орлова, Г. Цикото, М. J. Dicks-Mireaux, К. Filps); теорії проблематики педагогічного супроводу дітей із синдромом Дауна (О. Берянич, В. Бондар, С. Волкова, Л. Дольнікова, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Колу, В. Ляшенко, О. Савченко, О. Столяренко, А. Шевчук); проблематики соціалізації та здобуття освіти дітьми із особливими освітніми потребами (Е. Андреева, В. Андрущенко, В. Бондар, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, М. Ярмаченко); проблематики розвитку дітей із синдромом

Дауна (А. Альохіна, М. Беркетова, Г. Ворсанова, І. Демидова, П. Жиянова, Р. Ковтун, Т. Медведєва).

Апробація результатів дослідження відбулась на конференціях:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика», яка відбулася 17 травня 2017 року в м. Запоріжжі, Хортицька національна академія.

2. II Міжнародна науково-практична конференція «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір», яка відбулася 13–14 травня 2021 року, м. Запоріжжя, Хортицька національна академія.

Експериментальна база дослідження: заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №100 «Гармонія» Запорізької міської ради Запорізької області; контрольна база дослідження: заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №284 «Росинка» Запорізької міської ради Запорізької області, Комунальна установа «Запорізький обласний спеціалізований будинок дитини «Сонечко»» Запорізької обласної ради.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження формування навичок самообслуговування удошкільників із синдромом Дауна методом візуалізації дозволило сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань:

1. Здійснено теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та охарактеризовано особливості соціалізації дошкільників із синдромом Дауна. Визначено, що навички самообслуговування мають вагомe значення у всебічному розвитку особистості дошкільника із синдромом Дауна і є фундаментом опанування трудовими операціями у його подальшому житті. Оволодіння способами самообслуговування дозволяє зменшити залежність дитини із синдромом Дауна від оточуючих, сприяє підвищенню її впевненості у своїх силах, створює передумови для навчання іншим видам діяльності та підготовки до самостійної життєдіяльності. Від рівня сформованості навичок самообслуговування як найважливішого компонента самостійності залежить соціальна адаптація дошкільників із синдромом Дауна, їх цілеспрямованість та включення у суспільно корисну працю.

2. Обґрунтовано ефективність використання методу візуалізації навчальної інформації в процесі формування у дошкільників із синдромом Дауна навичок самообслуговування. Охарактеризовано види скрайбінга та встановлено, що перетворення вербальної інформації у візуальні образи методом скрайбінга забезпечує більш глибоке осмислення, узагальнення, ефективне сприйняття інформації, тим самим, створюючи передумови для кращого засвоєння і запам'ятовування навчального матеріалу дошкільниками із синдромом Дауна. Зазначено, що при використанні методу візуалізації важливо враховувати особливості розвитку дошкільників із синдромом Дауна: здатність до взаємодії, можливість спостерігати та наслідувати, опора на зорову модальність.

3. Проведено діагностику рівня сформованості навичок

самообслуговування у дошкільників із синдромом Дауна. Встановлено, що у 82% дошкільників із синдромом Дауна, які мають супутні хвороби, сформованість навичок самообслуговування знаходяться на низькому рівні, у 18% дітей – на середньому, та у жодної дитини не сформовано на достатньому та високому рівнях. Серед дітей із синдромом Дауна, які не мають супутніх хвороб, сформованість навичок самообслуговування знаходяться на низькому рівні у 26% випробуваних, на середньому – 41% та на достатньому рівні у 33% дошкільників, на високому рівні не сформовано у жодного випробуваного.

4. Створено та експериментально перевірено ефективність корекційної програми з формування у дошкільників із синдромом Дауна навичок самообслуговування методом візуалізації та розроблено методичні рекомендації для вихователів щодо формування навичок самообслуговування у дітей із синдромом Дауна методом візуалізації.

Формування навичок самообслуговування здійснюється в трьох напрямках: навички прийому їжі, санітарно-гігієнічні навички, навички одягання/роздягання. Провідним методом пред'явлення і відпрацювання представленої дошкільникам інформації про власне тіло, мікро- і макросередовище, сомообслуговуючі операції – є метод скрайбінга, зокрема фланелеграфний скрайбінг.

Корекційна програма включає три нерозривно пов'язаних між собою блоки: когнітивний, мовленнєвий, діяльнісний, які представлені в алгоритмі формування навичок самообслуговування. Окреслені блоки, поступово ускладнюються певними корекційними завданнями, при виконанні яких дошкільник із синдромом Дауна за допомогою педагога, а згодом і сам досягає конкретних результатів у самообслуговуючій діяльності, які відображені в змісті кожного блоку. Кожен із визначених блоків має свої цілі, зміст, специфічні прийоми і методи роботи.

Отримані дані контрольного експерименту підтвердили ефективність розробленої корекційної програми.

Подальшого дослідження потребують такі питання: розробка психолого-педагогічних і художньо-естетичних вимог до створення наочного матеріала, який використовується для візуалізації засобів та операцій самообслуговування, підготовки педагогічних кадрів щодо використання методу скрайбінга у процесі формування навичок самообслуговування у дошкільників із синдромом Дауна.